

ДЕРВЕНТ – КРАТКА ИСТОРИЯ НА СЛАВНОТО СЕЛО

Димитър Шалапатов

Дервент е разположен на 10 км северно от Дедеагач, покрай доганхисарската река Пески дере или Малката река, още Сухата, както я е наричало местното население. Малко под селото се влива още една река - Индере, идваща западно от село Кърка. Двете реки откриват важни пътища, които се кръстосват тук. Първата на север към вътрешността на планината през Дервентския проход и на юг към морето, а втората през Индеренския проход на запад към Гюмюрджина и Солун, а на изток към Одрин и Цариград. Кръстопътното му разположение е причината да бъде въздигнато като дервентджийско село. Вилнеещите разбойници през XVI и XVII век, с които държавата е била безсилна да се справи, станали причина срещу известни привилегии на част от жителите му или на цялото население да ги ангажира с охрана на тези пътища.

Възникването на селото е станало още през Средновековието. В типика на манастира Вира при град Фере узнаваме, че през XII век наоколо е имало десетки български села. По-късно през 1433 г. покрай Дервентския проход минава бургундският рицар Бетрангон, който сочи, че селяните са охранявали прохода от разбойници. Други свидетелства за селото дава турският пътешественик Евлия Челеби, който минал през тези места през 1667 г., „На запад от Фере минах покрай запустялата крепост Кара Гювенджик на един висок връх, но в долината под стръмните скали се намира едно село от 500 къщи, български кяфири. Няма никакъв мохамеданин. Хората са гостоприемни, момичетата са хубави, гощават добре, но, ако не им се плати, жените се събират около теб и ти налагат един добър бой, защото българите са освободени да плащат данъци, за да пазят Дервент-прохода.”

Селото е възникнало от по-старите български поселения наоколо. Споменават се местности като Чучура, Горните чаири, Долните чаири, Първиче, където е имало останки от юртове. В по-

ново време с оглед на по-добрите възможности за икономическо надмогване са идвали и много други преселници. От Доганхисар е дошъл Янко Алеманов, родоначалник на Алемановия род, от Тахтаджик са дошли Терзиевият род, Баджаклиевци, Хастранджиевци, Черкезовци, Карачобановци.

Дошли са преселници и от Македония. Атанас Арабаджията бил от Лозенград, Органджиевци били от Кадъкьой, Димотишко, Гръкови от Одрин, от Крушево, Димотишко, са няколко рода: Бакаловци, Караянковци, Папазолевци, Джимджимювци, Узунвашилевци, Кьойивановци и Бакухчиевци. По сведения на Иван Арнаудов, живеещ в Тополовград, техният род и тези на Мечкарровци, Делголевци, Караолановци, Ланджевци, Гитаневци били от Македония. Различавали се от местното тракийско население, че били доста по-мургани, а по характер по-буйни и темпераментни.

От рода на Арнаудовци били Георги Даскалов Арнаудов, първият учител на български в селото, и Петко Петков Арнаудов – участник в революционните борби, арестуван два пъти през 1903 г. и 1907 г. и осъден на 101 години затвор, освободен след амнистията през 1908 г.

От имената на махалите в селото съдим за основателите им - Чакърова, Сумичева, Кочковичка, Лонджова, Джамбазова, Баджаклиева, Саркиджиева, Катранджиева, Терзиева, Алеманова и Новата. Кладенците също носели имената на стопаните си: Стамовият, Павловият, Пейковият, Анасташовият, Бакалгочовият. Застария произход на селото свидетелства и топонимията на местностите - Св. Илия, Голямата канара, Орлово гнездо, Чолепките, Манастирът, където имало останки от древен манастир, Караолановата гора, Шумахът, Изворът, връх Толак, Плоският камен, Илкова дупка, връх Сусура, Шилестият камен, връх Пеюва Стояна, Ружково бърце, Пейчов трап, Побитите камени, Бяла вода, Униатитеврисове, Чатал Памут, Кочковица, Тополите, Капанят, Сувици, Църниче, Дуните, Илинден, местността Атанасовден, Пъдаря, Широкият камен и др.

Поминъкът на селото е бил доста разнообразен – земеделието е било основно. Неговото развитие се обуславяло от мекотата

на климата. Земята е била много плодородна. Почти на нивото на Бяло море са се отглеждали много добри лозя, маслинови, бадемове и черничеви насаждения, тютюн и др. По-голяма част от мерията била гора, в която имало пърнарови и дъбови насаждения, които пък благоприятствали развитието на скотовъдството – селото е притежавало многобройни стада от овце и кози. Използвали жълда от паламудовите дървета, който се изкупувал от кожарската промишленост в развитите в промишлено отношение Габрово, Сливен и други градове, за шавене на кожи. Произвеждали и дървени въглища. Цялата тази многобройна и разнообразна продукция се пренасяла с камилските кервани на дервентци. Камиларството се засилило особено много по време на строителството на жп линиите Дедеагач-Одрин-Цариград и Дедеагач-Гюмюрджина-Солун. Но пък веднага след построяването им взело да запада.

Националното пробуждане на дервентци започнало още в шестдесетте години на XIX век. Макар да изиграло важна роля в черковните борби със средищното си географско положение спрямо другите околни села като Доганхисар, Домуздере, Еникьой, Бадома, Лъджакьой, то по-късно се освободило от Патриаршията. Съпротивата от гръцкото духовенство била особено голяма, защото то виждало, че по този начин губи голяма част от данъците, които взема от едно богато село, каквото безспорно е било Дервент.

Начело на борбата срещу гърцизма застанал Марин чорбаджи. При едно от посещенията на еноския владика Марин чорбаджи поискал от него разрешение да се чете на предстоящия Великден и на български. Владиката пред него дал съгласието си, но тайно заплашил свещеника Христо Станимиров, че ще бъде “аферосан”, ако това стане. Тази постъпка на владиката принудила чорбаджи Марин да си подаде оставката като председател на църковното настоятелство и заедно с първенците на околните български села написали писмо до Високата порта и Патриаршията с искане да се назначат свещеници, които да служат на български.

Гърците на два пъти клеветят Марин чорбаджи пред властите, за което той бива арестуван. Първият път преди Освободителната война за това, че поддържал връзки с капитан Петко Киряков, а втория път след нея - за контакти с калайджидеренския Петко Калайджиев, който всявал страх между гръцките лихвари и турските дерибейи. По настояване на населението Марин чорбаджи бил освобождаван. По-късно борбата за българска църква поел синът му Ангел Маринов – просветен и родолюбив българин. Под негово ръководство се излъчил пратеник до Цариград, а това бил чорбаджи Калоян, който от името на петте околни села успял да издейства разрешение за минаването им под ведомството на Екзархията. За радост отгук нататък действията на еноския владика за връщането им под лоното на Патриаршията били неуспешни.

В 1890 г. в селото бил изпратен свещеник Шкутов от Свиленград за архиерейски наместник. Той взел здраво в своите ръце църковните въпроси и спрял домогванията на гръцкото духовенство. В Дервент имало три църкви. Най-старата “Св. Георги” е строена през 1800 г. Била е ниска, вкопана в земята. В нея се влизало по няколко стъпала надолу. По-новата църква “Св. Харалампий” е строена през 1868 г. Заслуга за нейното изграждане има Алекси Семерджиев, който като епитроп на църквата си поставил за цел с добър контрол на църковните приходи да се построи нова голяма църква. Заедно със свещеник Христо Станимиров успели да постигнат тази цел, като построили най-голямата църква в цяла Беломорска Тракия. Камбанарията била вдигната през 1888 г. от наследниците на Иван Куюмджиев, които дали част от наследството му за тази цел. Третата църква “Св. св.Кирил и Методий” била построена в новата махала през 1899 г., на мястото на малко параклише, където учениците чествали Светите Равноапостоли. Църквата била вдигната със средства на Марин чорбаджи. В нея се черкували само на храмовия ѝ празник.

Освен църквите в селото край него имало много малки черквичи и параклиси, които били построени от незапомнени времена. Това са “Св. Илия” в местността Илинден, “Св. Атанас” в

местността Атанасовден, “Св. Тодор” в местността Индере, при която са ходели да се черкуват в деня на празника. Черквица е имало и в местността Кочковица, където отивали за черкуване на първия петък след Великден (Балаклия). В четвъртък след Великден ходели да се черкуват в местността Муркая, а в неделята на мироносците отивали в местността Сусура и при Карагювенджик. В църквичето “Св. св. Петър и Павел” в местността Пърнаря отивали на другия ден след Петровден. При Сусура и Муркаянямало параклиси, но хората продължавали да почитат тези места. Най-вероятно там е имало стари селища, чиито жители, изселили се в Дервент, са продължили традицията за черкуване по време на празника на тези вече несъществуващи селища.

Съборът на селото бил на Тодоровден. Службата се провеждала в скалната църква “Св. Тодор” в Индере, до която се достига по стръмна двеста метрова пътека. В самата църква, която се намира в едно пещерно образувание на голяма скала, се влиза след изкачване на 30 стъпала. След отслужване на молебена празникът ставал долу край реката, под вековните чинари, които са запазени и до днес. Обиколката в основата на стъблото на най-големия от тях е над 10 м. Тук са идвали и жителите на съседните български села Еникьой, Кърка, Бадома, Дамето, защото църквата, макар и в дервентско землище, била по-близо до някои от тях.

След поп Христо Станимиров дошъл поп Яни от Калайджидере, а след него поп Алексей Калайджиев, поп Стефан Дрянов, поп Хараламби Георгиев, поп Дялко Русинов.

Училище в Дервент е било открито в 1840 г., но се е учело с прекъсвания, тъй като липсвали учители. Към 1870 г., когато като учител бил назначен Митрю Трингов, то се стабилизирало, а с идването на Стоян Браянов започнало да се преподава само на български. През 1872 г. е построено старото училище. Малко преди това, към 1867 г., учител бил Димитър Казаков от Стара Загора, но бил принуден да избяга на остров Самотраки заради донесенията от гръцкото духовенство към турската власт, че бил в контакт с Капитан Петко войвода. Учители били Димитър Бъчваров от Одрин, Алекси Калайджиев, Кръстю Йовчев от Окуф,

Георги Стоянов от Аврен, Андон Ненчов от Одрин и Спас Цветков от Македония. До 1895 г. училището се посещавало само от момчетата, но тогава се открива и девическо отделение. Отначало е имало съпротива, но когато през 1903 г. Екзархията направила смесеното обучение задължително, започнали да ходят на училище повече момичета.

След 1901 г. са построили новото училище, което било на два етажа, с по четири класни стаи. Учители били млади хора, завършили Одринската гимназия “Д-р Петър Берон”. Това са Костадин Христов от селото, Георги Добрев от Лозенград, Панайот Лазаров от Фере. Те дали особен тласък на учебното дело, което създадо многобройна интелигенция. Оттук е известният тракийски деятел и книжовник Станимир Попов, написал етнографски материал за село Дервент. За съжаление новото училище не е запазено днес. Има снимка от 1974 г., на която се вижда училището, вдясно от църквата „Св. Харалампий”.

Дервентци не остават чужди на революционните идеи за свободата на Тракия. Пръв сторонник е Георги Маринов, големият син на Марин чорбаджи. Като търговец той обикалял в свободна България и се е срещал с Капитан Петко войвода във Варна, след което става проводник на идеята за свобода и в Тракия. В Дервент като ръководители на организацията и агитатори са идвали и външни хора - Вълчо Антонов, Костадин Нунков Килев. Първият революционен комитет бил основан от Килев с първопосветени членове: Петко Петров, Георги Узунов, Станко Маринов, Краю Алексиев, поп Алекси и Димо Катранджиев, с ръководител Георги Кундурджията. Към 1902 г. в комитета са още и Петко Хатипов, Апостол Бояджиев, Панайот Лазаров, Петко Браянов, П. Арнаудов, Петко Юрганджиев, Георги Делигяуров, Димитър Кьорчев, Димитър Мерджанов, Димо Карабелята. Поради предизвиканата афера след залавянето на Лъджакьойския комитет и поради вътрешни противоречия селото е дало 11 души жертви в революционното дело. Между тях са Стоян Алеманов, Митрю Бояджиев, Тодор Мечкаров, Мавер Чакалов и др.

През 1913 г. селото дава сравнително малко жертви- само 20

души, защото една част успяват да избягат с влак в България, а другите се изпокриват в гората. Но по време на интернирането на селото през 1923 г. от гърците на остров Крит, гр. Ретимон, жертвите са над 50 души. Още толкова умират от глад и болести в селото, след като се завръщат през зимата на 1924 г.

В България през 1920 г. са се заселили в Първомай, Харманли, Хасково, Пловдив, Тополовград. След това при масовото преселение през 1924-1925 г. се заселват в Харманли и селата Орещец и Ефрем, в Тополовград и с. Орешник. Други в Бургас, Созопол и някои бургаски села. Впоследствие, при оземляването през 1930 г., всички семейства от селата Ефрем и Орещец и тези от Созопол, както и от другаде, се събират в Тополовград и в село Орешник. По-късно, поради икономически причини, става ново разселване. По-компактни маси бежанци от Дервент има в 27 населени места в България: Бургас и селата Братово, Русокастро и др., Кърджали, Пловдив, Първомай, Кричим, Карлово, с. Куклен, Пазарджик и Пещера, Стара Загора, Нова Загора, Гълъбово, Търговище и с. Ловец, Хасково, Харманли, Димитровград, Любимец, Ямбол, Тополовград, Орешник, Доганово (днешно Капитан Петко войвода), Мрамор и София.